

Milenković, formalizira se sasvim očekivano, ne isključivo manifestom "za" promjenu, koliko manifestom "o" ograničenjima.

Ključnim se stoga pokazuje paradoks da su postmoderni etnografi i njihovi slijednici zapravo uspostavili (a donekle i nastavili) realizam teorije, dok su prividno dokinuli realizam entiteta na kojima teorija počiva i iz kojih se gradi. Poučak postmoderne antropologije, na kojem počiva paradoksalni realizam teorije, sadrži jednostavnu tezu o pluralitetu istina. Nova "istinitost" nije do kraja empirijski provjerljiva (ograničeno je pouzdana i istinita), nije univerzalna, već je obilježena trenutkom spoznaje i pertinencijama osobnosti antropologa, ona je partikularna, ali je još uvijek dohvatljiva.

Projekt paradigmatškog obrata koji je navijestila postmoderna antropologija, a Milenković znalački i uvjerljivo zaokružio te problemski ispisao knjigom *Istorija postmoderne antropologije. Teorija etnografije*, sažima se u svijesti o izvanjskoj uvjetovanosti svih antropoloških pothvata i proizvoda te, u konačnici, antropologijom koja ne suzi za gubitkom nevinosti kad je jednom upozorena na privid apolitičnosti svojih metodskih pothvata, teorijskih generalizacija i aseptične politike spoznavanja.

Sanja Potkonjak

Johannes Fabian
MEMORY AGAINST CULTURE.
ARGUMENTS AND REMINDERS

Durham - London: Duke University Press, 2007., 191 str.

Knjiga *Memory against culture. Arguments and Reminders (Sjećanje protiv kulture. Argumenti i podsjetnici)* njemačkoga antropologa Johannes Fabiana, prema njegovim vlastitim riječima, rekapitulacija je prošlih etnografskih istraživanja i sastoji se od tekstova izvorno izloženih na predavanjima i seminarima u pet godina. Naslov knjige ne predstavlja "toliko sadržaj ili čak glavnu temu, ... koliko namjeru da pridonese[m] tekućoj debati" (Predgovor, ix).

Johannes Fabian, umirovljeni, ali još uvijek spisateljski aktivan profesor amsterdamskog sveučilišta, u svojoj bogatoj karijeri zadužio je antropologiju djelom *Time and the Other: How Anthropology Makes Its Object (Vrijeme i Drugi: Kako antropologija stvara svoj objekt)*, u kojem propituje kako antropologija kao čvrsto evolucionistički utemeljena znanost upotrebljava vrijeme i temporalne strategije da predmet svog istraživanja ('divljake', 'barbare', 'primitivne narode' – Druge) smjesti u vremenski udaljenu točku, točku nižeg razvoja, i tako posluži imperijalnom projektu Zapada u opravdavanju kolonizirajućih pothvata.

Temeljne ideje iznesene u toj knjizi progovaraju i u knjizi koju prikazujemo, a to su zalaganje za etnografiju komunikacije, etnografiju zasnovanu ne na temporalnoj ili bilo kojoj drugoj hijerarhizaciji u odnosu ispitanika i ispitivanog već na intersubjektivnosti i refleksivnom propitivanju etnografskog pisanja.

Knjiga se sastoji od četiri cjeline. Prva, naslovljena "Anthropology at Large" [Općenito o antropologiji] započinje poglavljem "World Anthropologies" [Svjetske antropologije], nastalom prema izlaganju na konferenciji "World Anthropologies: Disciplinary Transformations within Systems of Power" [Svjetske antropologije: Disciplinarnе transformacije sustava moći] godine 2003. u Italiji, autorova je prolegomena za transnacionalne, 'svjetske' antropologije, tj. antropologije čiji je međuodnos lišen hijerarhijskih i hegemonijskih ograničenja. Iako priznaje da takav scenarij može izgledati utopijskim, nadu mu daje činjenica da se antropologija u svojoj povijesti, u obratu 1980-ih, dakle u tradiciji kritičke antropologije kojoj Fabian i sam pripada, pokazala otvorenom kritici iznutra. U drugom poglavlju, "The Other Revisited" [Ponovno o Drugome], Fabian se vraća jednoj od svojih omiljenih tema, *Drugomu*. Promišlja o putu koji je pojam Drugoga prešao u antropologiji (od vremena kad je neprimjetno zaživio u anglo-američkoj antropologiji pa do suočavanja s tim pojmom kao filozofskim problemom) te u njegovu vlastitu diskursu prije i nakon knjige *Time and the Other*, uz autobiografski osvrt (a upravo autobiografskim i autorefleksivnim crticama obiluje ova knjiga) na vlastitu intelektualnu pozadinu koju su mu dale teologija i filozofija (izdvaja utjecaje marksizma, fenomenologije i hermeneutike).

Druga cjelina "Language, Time, Objects" [Jezik, vrijeme, objekti] sastoji se od triju poglavlja. U prvome, "Language and Time" [Jezik i vrijeme], razmatra kako je zaokupljenost jezikom u antropologiji dovela do toga da se počne baviti vremenom te kako je svjesnost o vremenu utjecala na koncepte o prirodi jezika. U poglavlju "If It Is Time – Can It Be Mapped" [Ako je to vrijeme – može li se ono mapirati?], kritički se osvrće na knjigu Eviatara Zerubavela *Time Maps: Collective Memory and the Social Shape of the Past*, a u poglavlju "On Recognizing Things" [O prepoznavanju stvari] na konstrukciju drugosti u etnografskim predmetima, referirajući se obilno na svoj etnografski rad u Kongu.

Tema trećeg dijela, "Forgetting and Remembering" [Zaboravljanje i pamćenje] je većim dijelom Afrika, odnosno Kongo, teren kojem se Fabian godinama vraćao, posebice način na koji Afriku, koja je bila temom tolikih antropoloških studija, 'zaboravljamo' nakon (de)kolonizacije, te popularna afrička historiografija, pojam koji uključuje pisane i usmene iskaze, pričanja povijesti te "metahistorijske principe koji objašnjavaju određeni oblik zajedničkog sjećanja" (str. 77.), a 'popularno' u ovoj sintagmi označava svojevrsan kontrast prema akademskoj kodificiranoj historiografiji. Ovdje mjesto nalazi i jedna europska priča o povijesti, pamćenju i zaboravljanju, priča o ubojstvu dječaka u njemačkom gradiću Xantenu krajem 19. stoljeća za koje je optužen židovski trgovac i bivši *Schächter* (košer mesar) Adolf Buschhoff. Nakon nekoliko mjeseci istrage i prvotne osude, nevini Buschhoff je konačno oslobođen, ali cijeli je proces popraćen žestokom antisemitskom kampanjom, začinjenom mitom o ritualnom žrtvovanju djece u Židova.

Ovaj, a i kasniji mučni povijesni događaji, doveli su do iseljavanja židovske zajednice. Nakon više od stotinu godina u Xantenu je organiziran događaj kolektivnog prisjećanja na prisutnost Židova u tom gradu. Događaj je Fabianu otkrio neke zanimljive strategije prisjećanja i pukotine kroz koje proviruju predrasude, još uvijek žive u kolektivnom sjećanju zajednice.

U četvrtom dijelu, "Ethnography" [Etnografija], analiziran je utjecaj novih etnografskih žanrova (komentara) i nova mjesta pohrane etnografskog teksta (interneta – virtualnog arhiva) na prirodu etnografskog pisma. Posljednje poglavlje problematizira značenje susreta (*encounter*) za antropologiju u Africi i antropologiju općenito. Autor se bavi svojevrsnim pokušajem iskupljenja tog pojma s obzirom na prigovore eufemističkoj prirodi susreta u kontekstu kolonijalnih osvajanja te naglašava važnost susreta u proizvodnji antropološkog znanja. To je poglavlje popraćeno slikama kongoanskog slikara Tshibumba Kanda Matulua, koji je u ciklusu od 101 slike pod nazivom *History of Zaire* oslikao povijest svoje zemlje (dio spomenute popularne historiografije), odnosno dijelom ciklusa koji tematizira različite vrste susreta koje su obilježile povijest Konga, od onih s početka kolonizacije pa do stjecanja nezavisnosti.

Iako ovo nije knjiga prekretničkih teorijskih uvida, već suptilnih rasprava i podsjetnika, ona je važna i vrijedna refleksija na trenutno stanje antropologije iz pera jednog od njezinih najvažnijih istraživača. U kontekstu spomenute nepokolebljive spisateljske aktivnosti autora, valja spomenuti kako se neke od tema ove knjige nastavljaju u sasvim nedavno objavljenom djelu *Ethnography as Commentary; Writing from the Virtual Archive* (Etnografija kao komentar; Pisanje iz virtualnog arhiva) u izdanju istog izdavača (Duke University Press, 2008).

Ivona Grgurinović

Milan Mesić
MULTIKULTURALIZAM:
DRUŠTVENI I TEORIJSKI IZAZOVI

Zagreb: Školska knjiga, 2006., 435 str.

Knjiga Milana Mesića, *Multikulturalizam: društveni i teorijski izazovi*, objavljena 2006. godine u izdanju Školske knjige, donosi pregled afirmativnih i negacijskih stavova glede multikulturalizma kao povijesnog fenomena, često vrlo proturječnog unutar suvremenih društava.

Multikulturalizam, ideal skladnog života kulturno različitih grupa u kontekstu pluralnog društva, postaje od sedamdesetih godina 20. stoljeća formativno načelo društvenog ustroja i razvoja demokratskih zemalja. Međutim, multikulturalizam nije